

Փորձանքաւոր մարդուն օղնութեան հասիր՝ որ չըլլայ թէ ի սպառ կործանի. յաղթութեան պարծանաց եւ աւարին կէսն յետոյ քեզի կ'իյնայ:

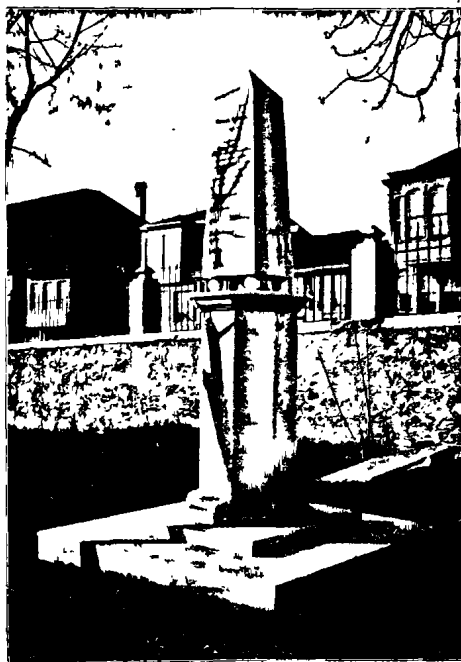
Հ. Ռ. Պ.

Թ Ղ Յ Ա Վ Տ Ո Ւ Թ Ր Ո Ն

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ ԾԻՐԻՄԸ

Երբ Տիգրան Երփարեան, իւր Մոսկին մէջ այս տարի, Պետրոս Դուրեանի մահուան 28^{րդ} տարեդարձը յիշատակելով, այդ վաղամեռ բանաստեղծն անգամ մը եւս կը կենդանացնէ մեր ամենուս սրտին մէջ, այդու քաղցր պարտականութիւն մը յիս կը վստէ, ներկայացընելու անոր ցուրտ շիրիմը, զոր շատանց լուսանկարել տուած եմ, եւ զոր պիտի հրատարակէի Դուրեանի մահուան 25 ամեակին, եթէ՛ այդ անթիւ կատարելի գրական հանդէսը չարգելուէր այն ատեն տիւր պատահանքով:

Երախտագիտական հաւատիք մըն է, զոր կ'ուզեմ՝ յայտնել այսօր Պետրոս Դուրեանի անմահ յիշատակին, այդ անմահ քերթողին, զոր շատ լաւ ճանչցած եմ եւ մանկութեանս, եւ որ եղաւ իմ աւաղին վարժապետս, իմ աւաղին վարժապետս այս, գաս մ'իսկ առած չէ նա ինձ, բայց իւր մահուանէն յետոյ իւր հեշտաբուրք քնարովը, ինքը նախ պատճառ եղած է ինձ, որ կենանքիս մէջ ունեցած եմ երբեք բանաստեղծութիւններ կարդալու, բանաստեղծութիւններ գրելու բուն տենչ մը:

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ ԾԻՐԻՄԸ

Պետրոս Դուրեան, իւր շիրիմը կանգնած է ինքն իսկ, իւր գրչովը, զոր 1872ին անմահացուց Խոսկիւտարի ընթերցասիրացնկերութիւնը, հրատարակելով անոր Տոբէն ու Թադեւոս-Միւնիքը:

Դուրեանի գործոց հրատարակութեան արգիւնքովն է, որ շինուած է անոր շիրիմը, զոր կը տեսնենք հաս:

Գրեթէ երկուք ու կէս մէտր բարձրութիւն ունի այն, եւ է համակ կռնայ. կանգնած է յաւ-

կիւտարի Ազգ. գերեզմանատան մէջ, Պաղլար Պաշիմեմ պողոտային ճիշտ վրան, այնպէս որ ամէն անցորդ կը տեսնէ զայն գրեթէ եւ կանգ կ'առնուանոր վերտառութիւնը կարդալու: Գարմարեայ փառաւոր պատուանդանի մը վրայ կը բարձրանայ այն, բաղկացեալ երկու կոորէ. առաջին մասը՝ մէկ մէտր եւ քիչ աւելի, իւր վրան կը կրէ բուն շիրիմը չորս քարգնտակ տաքերով:

Մէկ մէտր բարձրութեան հազիւ կը հասնի այս երկրորդը, որ քառակուսի՝ կը վերջանայ բրգաձեւ, աւանդով չորս

երես, որուն արեւելեանը կը կրէ հետեւեալ Ցապանագիրը.

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

ԻԵՐԻՆ

Աս հանգչի մարմին Պետրոսի Դուրեան, Որ քրքանամայ էլ ի գերեզման. Երկամագործի սա ծընաւ որդի, Բանաստեղծ թրուաւ ի կենաց աստի:

Ի տարժաճմու Յունկար քրքանի Հազար ութ հարիւր եօթանասներկի:

Արեւն իւր էր դեռ ի յառաւօտին,
Օրհասին սեւաւ ամպք ըզնա ծածկեցին:

Մահ նորա ընտելի իւրոց սիրելեաց,
Սուգ անմխիթար եւ կրկին էան,
Վըշարմբեր կենաց իւրոց սոսկ վըկայ,
Կըճեայ մահարձանս աւափի աստ կայ:

Ծնեալ ի 1851, ի 20 Մայիսի:

Սոյն Տապանագիրը, որ պատկերիս մէջ ալ
կը նշմարուի, շարագրած է 1872ին Պետրոս
Գուրեանի մանուկ եղբայրը Միհրան, այժմ
եղիչէ Եպիսկոպոս Գուրեան՝ առաջնորդն եւ վե-
րատեսուչն Արմաշի Գարեվանքին:

Ընթին արեւմտեան ե-
րեսը, որ մեր պատկերին մէջ
է՛րեւնար, եւ կը նայի Պաշ-
լար Պաշիկ պողոտային վըպ,
կը կրէ Պետրոս Գուրեանի
«Իմ մահը» վերնագրով
ստանաւորին շոքաւ տողերը,
որք են՝

Իսկ անընշան եթէ մշնայ
Երկրի մէկ խորշն հողա-
կայս իմ,
Եւ յիշատակս ալ թառամի
ՄՇ, այն ատեն ես կը մեռ-
նիմ:

Այս տողերն երկու տարի
յառաջ արձանագրել
տուաւ Պեր. Տէր Եղիշէ
Սրբազան Գուրեան, վերա-
շինել ապով նաեւ իւր
վաղամեռնիկ շարագրտին
գամանքը, որ կործանելու
մօտ վիճակի մը հասած էր:

Ամեն անգամ որ կ'անցնիմ Պաշլար Պա-
շիկէ, չեմ կրնար կանգ չառնուլ վայրկեան մը
այս շիրմիս հանգէպ, որուն ցուրտ սպիտակու-
թիւնն ինձ թափանցիկ կը թուի, եւ այդ կար-
ծեցեալ թափանցելութեան մէջէն երազի մը պէս
յանկարծ ընդշնչարել ինձ կը թուի Պետրոս
Գուրեանի վէս, սէգ, նուրբ հասակը, կամ տես-
նել անոր վառ ու աղու աչերուն ցորումը, զոր
մանկամեռն ակնապիւղ զիտեղ եւ կ'ուղէի,
չգիտեմ՝ սակայն ինչու, երբ Պետրոս մերթ ընդ
մերթ կու գար մեր տունը:

Այդ ձիւնափայլ շիրմին տակն է, որ կը
հանգչի քի պապա Պետրոս Գուրեանի մարմինը,
հոգ է՝ պ' փառեցաւ անոր զրայուն սիրտը, որ

սակայն կենդանի է եւ շատ սրտեր միշտ կը
տրոփեցնէ, հոգ է՝ որ շորջան հոգ գարձան
այն մատերը, որք անմահ երգեր հիւսեցին եւ
սիրոյ գասեր մեզ շարադրեցին. հոգ է՝ որ իւր
կենսելին քսաներորդ գարունին մէջ խորշակա-
հար շուշան ծաղկի պէս թառամեցաւ Պետրոս
Գուրեան, զոր իւր յուշարկաւորութենէն՝ քանի
մը ժամ յառաջ կրցայ տեսնել վերջին անգամ
մըն ալ, եւ պիտի չմոռնամ բնաւ զայն:

Տեսայ զայն այժ, եւ քանի՜ գժուարու-
թեամբ, աղայ էի, տասներեքսնոր կը լմցնէի,
Իւսկիւտարի՜ւր-թաղի փողոցներուն մէջ լեցուած
հոծ բազմութիւնը ճեղքելով հազիւ հասայ
Գուրեանին տունը. տան
գուրը ներսը խառնեքամ
սպասող յուշարկաւոր-
ներու սրունքներն իմ աւ-
սերովս բերելով, սողցի
եղայ այն սենեակը՝ ուր կը
հանգչէր Պետրոս եւ ուր՝
այդ օրն ամբողջ իւսկիւ-
տարին ելու Գուրեանի
ճակատը. վերջին անգամ
համբուրելու, անոր խունկ
դէմքը վերջին անգամ մըն
ալ տեսնելու:

Այսօրուան պէս կը յի-
շեմ եւս անոր դէմքը, մե-
ռելի դէմք չէր այն, այլ
հրեշտակի՜ որ կը նիրհէր.
ցուցամատս գողգողալով
դպցեցի անոր, թաց էր եւ
ուներ ճակտին վըպ, մա-
ղերուն մէջ, բիրեւուն
ծայրը եւ երեսին վըպ,
մայրենի ու հայրենի աշ-

ՄՍԵՐ ԳՈՒՐԵԱՆ

բերէ հոսած հոծ կայլակներ, որք այնպէս մը կը
կենային, իբրեւ թէ մարգարայեռ պակսէ
հոն յօրինէին: Աչքիս առջեւն է գեռ անոր փակ
աչերը, որք կարծես թէ յանկարծ նորէն բա-
ցուիլ կ'ուզէին, անոր ճակատը՝ որ հիմայ ոտա-
նաւոր մը պիտի խորհէր. միտքեն տակաւին անոր
վեր վեր սանտուած սեւ մաղբըր, որք կը փայ-
լէին, սո՛գ օտաւ չըմռնէնքերը, որք ժպտացցոյ գի-
ծերու մէջ տաւած էին, եւ ամբողջ հասակը, որ
հսկայ նաճի մըն էր կարծես շըջած ու պառկած:

Յաւալն է որ չուռիք անոր սիրուն դէմքին
պատկերը, զոր յիշելու համար հերիք է դիտել

1 Պետրոս Գուրեանի յուշարկաւորութիւնը կատա-
րուած է 1872 յուշուար 21ին:

պահ մը անոր ցաւակիր մայրիկին լուսանկարը, զոր կը ներկայացընեմ հոս:

Մայր Դուրեանի դեմքը ճիշդ Պետրոս Դուրեանինն է, յօնքերը, ականողքը Պետրոսինն են, եւ շրթուքները կը կրնն յայնիսկ Պետրոսի հեղինակականքը:

Այս կինն է, այսօր եօթնասունը անց, որ ժամանակին իւր կուրծքը քամած է Պետրոսի բերնին մէջ. ինչ անուշ, ինչ համով կաթ էր արգեօք անկէ վազածը, ինչ զօրութիւն ունէր այն, քիմիական ինչ տարբեր բարդորութեամբ օժտեալ էր արգեօք այդ կաթը, եւ ինչ տեսակ գաղտնի հիւթ կը պարունակէր որ անգամ մը հասցոյ՞ ընշաւոր տաճկաբան միջ, անգամ մը սոխակ շառասուեղծ մը քաղցր-երգակ², անգամ մը հմուտ օրէնագէտ մը³ եւ անգամ մին ալ Զոյ Եկեղեցականութեան պարծանք մը եւ փառք մը⁴:

Քիտա, 10 Մայիս 1900:

Տորթ. ՎԱՆԸՐԱՄ Թ. ԹԱՐԳԱՐԱՅԱՆ

ՅԱՆՆԻՍ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱՆԻԹԻՆԵ

92. JOH. MICHAEL SCHMID. Des Wardapet Eznik vom Kolb, Wider die Sekten, aus dem Armenischen übersetzt und mit inhaltl. Uebersichten und Anmerkungen versehen. Wien, Mechith.-Congr. 1800, 8° pp. X, 210.
93. "ՈՒՍԱՍՏՐՈՂ" Գանգէս Դեպիտատան, պատմական, լեզուարարական եւ քննական, իրտ. Գ. Բաւարական: Հոդ. Ա. Գիրք Դ: Պարիս 1900, 8° էջեր 289—384: Տարիական լորս Գիրք 20 Քր.
94. "ԱԶԳԱԳՐԱՆԱՆ ԱՆՄԴՆՈՒՄ" պատկերազարդ, իրտ. Ծ. Լալայեան: Ծ. Տարի, Զ. Գիրք: Յիդ. 1900: Մեծ 8° էջեր 392+40. Նկարներ 14: Տարեկան արժու 90ԼՊ. 3 ԲԱ.

32. Joh. Michael Schmid, Des Wardapet Eznik vom Kolb Wider die Sekten. Միաբանութեան տպարանին մօտ օրերս լոյս տեսաւ գործ մը, որ արդէն այժմէն սկսած է բնութենութիւն գտնել գիտնող չլնաներուն մէջ: Առաջին անգամն է որ Եզնկայ կողացաւ ընդդէմ աղանդայ¹, սակեղենի գրութիւնը հրապարակ կ'ընէ լիակատար թարգմանութեամբ գերմաներէն լեզուի:

¹ Եւրոթիւն Դուրեան, Պետրոս Դուրեանի մօտ եղբորը՝ Ժաշ Կանկարեան որ ժամանակ է բանաստեղծն յիշողը:

² Պետրոս Դուրեան բանաստեղծ:

³ Արքիպպա եթ. Դուրեան որ այժմ Գ. Պալոյ հարանձանօթ օրէնագէտներէն մէկն է:

⁴ Գեղ. Յեր. Շիշէ Սրբազան Եպիսկոպոս Դուրեան, Առաջնորդ եւ Վերապետուշ Ամուլի Դպրեկանոց:

եւ այն՝ թարգմանութեամբ մը, որ ամէն կողմանէ զոհասցոյցիչ կրնայ համարուիլ:

Թարգմանիչն է Յովհ. Միքայէլ Ըմիտ, Ժուլիզդպետն է Ֆրոհշնտեան Բաւարիոյ, որ նշանաւոր հայագէտ մըն է՝ ծնածօթ ուրիշ թարգմանութեամբ ալ արդէն իբր երեսուն տարի յաւառ, բայց անկէ ետքը հայագիտական երկատիրութիւն մը լոյս չէր հանած՝ զոնէ որպէք մեզի ծանօթ է իւր առաջին թարգմանութիւնքն են՝ նախ Յովհաննոս Մարգարիտեայ Ճառերը. (Schmid, hl. Reden des Joh. Mandakuni, Ռեգենսբուրգ 1871) եւ «Յաճախապատում» գիրքը՝ որ յետլմամբ Ս. Գր. Լուսաւորչի անունը կը կրէ, լոյս տեսած յաւառի տարին. (Schmid, Reden und Lehren des hl. Gregorius etc. անդ. 1872): Այլէ ետքն՝ ինչպէս ըսիք՝ հայ գրականութեամբ զտալած չէր երեւար նոյն գիտնական եկեղեցականը: Այժմ միայն՝ զորմամբ եւ աստարեւով Միաբանութեան անդամը միջոյ կողմանէ՝ լոյս կը հանէ Եզնկայ կողացաւ գործքին մտքովական թարգմանութիւնը, ամէն կողմանէ գէղացանց քան նախնի՝ թաց կրկն թարգմանութիւնքն:

Եզնկայ մասին առիթ ունեցած են թերթի իւր ընթերցողներն այլեւայլ ուսումնասիրութիւններ կարգաւել, գլխաւորաբար Եզնկայ աղբերաց քննութիւնն Վ. Հ. Գրիգորիսի գաղեմեարեան (1893, էջ 289 ենն): Վերջնայ Գաղեմարեւ է նաեւ Եզնկայ գործն՝ որուն զորմամբ ձեռնարկած է թարգմանիչն այս գործքին, եւ որ այլեւայլ տեսակետով մանակցած է իւր քննութեանց հետեւութեամբ անհրաժեշտ տեսնելով Եզնկայ բնագիրը պարտաւորել գիտնական հրատարակութեան մը կարելու ինամբով, որպէք արդի միջոցները կը ներկն՝ հազացած էր ապահովագոյն բնագիր մը. եւ ճիշդ այս բնագիրը հիմն առնուած է ներկայ թարգմանութեան: Ասոր համար զործքն ծանօթութեանց մէջ յաճախ կը հանդիպին Տ (Չմիւռնիյ), Վ (Վեռնակի) եւ Կ (Գաղեմեարեանի) բնագիրներու յիշատակութիւնը. վասն զի բնական էր որ աւր այլեւայլ ընթերցումներն ու սրբագրութիւնքն իմաստի տարբերութիւն կը ծնուցանեն՝ նշանակուած են միւս ընթերցումքն ալ եւ թէ ո՞րը նախապատիւ համարուած է թարգմանութեան:

Երկրորդ եւ զլիւսօր աստարեւութիւնն եղած է՝ թարգմանութիւնն ըստ կարելի ճշգրիտ ներելու ճիշդը: Տպեքրուս գրողն յաճախ առիթ ունեցած էր տեսնելու թարգմանութեան առաջին տպուէր գիծն, զոր մաս մաս կը խաբէր թարգմանիչը կրկն աչքէ անցնելու եւ սրբագրելու, եւ կը խոստովանի՝ զարմացած տեսնելով թէ ինչ մեծ ճշգրտութեամբ կրնար փոխադրել թարգմանիչը նաեւ երկար տարիներ հայկական ուսումնէն անտես ընելէն ետքն մը՝ Եզնկայ նման գաղական հայերեւոյ գրուածք մը: Սակայն եւ այնպէս եթէ այնպէս առանց կրկն եւ կրկն յղկուելու եւ կատարելագործուելու՝ հրատարակուէր նախագիծ թարգմանութիւնը, անձեղութիւններ պակաս պիտի չըլլային: Եզնկայ պէս գործ մ'արդի կերպարանք եւ այնչափ սակաւ միջոցներով, (— բնագիրն է վերջնայ մեծ ձեռագիր մ'ունեցած է իբր խաբիսն եւ այն ալ